

LA POESIA RECENT DE JOAN VINYOLI

*La vie est chose dure qui serre de trop
près, perpétuellement nous fait mal à l'âme.*

Marcel Proust

Dins l'àmbit de la poesia recent de Joan Vinyoli s'intensifica un sentit de formalització estrictament lligat a l'existència. El poema concentra fragments de vida (més que no pas una retrospectiva panoràmica tan extensa com es vulgui) i els ofereix amb una cohesió tensa i fervorosa com la instantània enlluernada de moments privilegiats. La visió és inseparable de la consciència que res no dura i que tot en el temps s'esmuny, i el poema assoleix la seva intensitat en la resolució d'aquesta antítesi: l'efímer i el durable es conjuguen en el vers com a fil conductor d'una exploració indefallent a través de la constància creadora. Solidari del poeta, l'home precari i el seu clam de protesta afirmen la superació (el desig de durar) gràcies a l'articulació del cant. Fins i tot quan aquest constata la desfeta en el món, el poeta sobreviu en l'altra vida de l'esperit, transformada. És a dir, feta –materialment– escriptura. El sonet «Vida vulnerable» és un exemple manifest i paradoxalment heroic del pregon lirisme contingut de Joan Vinyoli.

La caracterització progressiva d'aquesta poesia (des dels anys 70, i potser des de *Realitats*, 1963) com a producte de l'experiència és lògica, però no em sembla que sigui la fórmula adient a una poètica puntual en la qual el pes dels dies s'acusa com a estricta gravetat del moment i del dolor insublimables. Es tracta més aviat d'una cristallització fràgil –i memorable–, però que no es consola o s'asserena en la contemplació del temps com a lliçó útil:

Malaguanyat

temps de la vida, aquest, tan sols per patollar-hi.

L'«autoretrat a seixanta-cinc anys» no dibuixa, doncs, un panoràmic equilibri personal, ans grinyola contra el desgast i el desencís. Les hores, com el llibre que les reflecteix, sempre són petites. S'escurcen i assetgen la mirada aventura de l'home que, del seu interior estant, no pot fer-se gaires il·lusions. Joan Vinyoli registra

el moment precís, tot just en sentir-lo a punt de desaparèixer. L'enllaç dels moments vitals amb la memòria és menys decisiu que el fruit o el ressonar melangiós d'un present sempre irreductible. Si s'ha dit que els records susciten la composició d'aquesta poesia, tal vegada no s'ha considerat prou que ho fan com un impuls vàlid sobretot per a copsar i acusar molt més el minut estricte com a alliberament del tedi quotidià o rebel·lia contra un present entossudit que no millora. Els records són, aleshores, ferides que el temps present no fa sinó recuar.

D'aquesta pressió del moment i de la incidència redoblada de la tasca poètica en resultats o verificacions momentanis, en donen exemple *Cercles* i *A hores petites*. El poeta sembla voler accentuar el caire de precipitat formal de la seva figuració conjunta. El poema és una simbiosi, un curt circuit que acull el corrent totalitzador de la vida amb una intensitat que per un moment –el de la fluïdesa expressiva– deixa en suspens la llum sense la qual no s'hauria pogut resoldre en escriptura. La composició imposa un cert estat d'entotsolament radical. Mentre s'escriu, les referències del real desapareixen, tot mantenint-se des de l'abstracció mental. Amb un clar disseny intencional, «Les boies» sembla il·lustrar l'intercanvi del càlcul a l'endinsament creatiu com a fites constants de l'ofici poètic:

Intentaré de dir la llum de la foscuria
de la mar encrespada a trenc de nit.

Escumes

fosforescents.

Les barques mal deixades,
prop d'aigua, el cabrestant que els homes fan girar,
vestits de nit, se les enduia platja amunt.

La fressa

del vent i de les aigües es va fent
més poderosa cada cop: tanquen finestres
i portes. Sols a la taverna
dels Oratges se senten
les màquines de joc; encara allí,
pots beure canya a glops petits.

El jo i el tu juguen l'entrellat d'una verificació personal, sempre

tensa, mantinguda sempre amb lucidesa. El poeta, mitjançant un jo desposseït del protagonisme romàntic obsolet, configura una situació que tanmateix enllaça amb pressupòsits romàntics: els de la pèrdua, enmig d'un àmbit còsmic del domini equilibrat de l'home sobre les coses. Es per això que, en lloc d'un «diré» apodíctic, prefereix la fórmula discreta del primer vers: *intentaré de dir*. Aquest començament es bifurca a la fi del fragment transcrit (*pots beure canya a glops petits*), manifestant el desdoblament de la persona poètica en un tu complementari i, com ha dit Miquel Martí i Pol, compromès. Però el compromís no és cap altre que l'establert entre qui escriu i qui viu i beu, consirosament, a glops petits. La visió –més un paisatge mental que no pas un acolliment d'objectes concrets: mar, estrelles, vent i portes i finestres que es tanquen– accentua una desolació, voler sortir-se de la qual, és una pretensió gairebé il·lusa. Car és la situació, per excel·lència, del líric: la d'expressar la vivència de l'antitesi (llum/tenebres – grandiositat/empetitiment) en la qual es debat la seva sensibilitat feta al mateix temps coneixement de les carències que l'assetgen:

Giràndoles d'estrelles
il·luminen el cel més negre que una gola
de llop.
La serp del vent,
desenroscada, xiula pels carrers.
Dalt l'illa
llampeguejada, gira el far.

La imatge assoleix una força absoluta, abismàtica, en la qual l'estat anímic es projecta cap a un espai còsmic on cel, estrelles i carrers (natura i ciutats al·ludits i fosos en una visió única) dibuixen un laberint giravoltat. Com a contrapunt, el far que gira (la serp del vent enllaça firmament, carrers i l'illa) assoleix la dimensió d'un ciclop l'ull neutre del qual clivella a raigs de llum intermitent una massa compacta i impenetrable. És el pas –i el hiatus– de l'exterior a un índex –el far– assetjat i desconjuntat pel vent. La projecció en imatges de la tensió (exultació i replegament) poètica ha d'arrelar ja en la persona –l'índex també– d'aquest elíptic discurs inquisitiu. I el líric es descobreix en l'agudització immediata:

Els gavians
s'arreceren dins meu, els crits
de la nit negra i els udols,
en mi també.

Dins meu i *en mi també* fan convergir tot el procés anterior al nucli irreductible de la subjectivitat d'un jo paradoxal, admès i alhora transferit a la seva funció d'actes externs i de feixugues cabòries quotidianes, interrompudes a vegades pel lleure escàs d'alguns glops quimèrics. I és el tu aquest jo que s'ha de dir i, aleshores, només cap d'una experiència recurrent de la llum i de la fosca constants i indestriables. El compromís que suposa la combinació de les persones del verb conjuga el tu i el jo en un *som* renovadament sorprès:

Sé prou que la claror
germina dins la fosca.
On és que som? Enlloc?
Fora de tot? Qui ve?
Si vols dormir tranquil pensa en les boies.

L'actitud és de recapitulació del que s'ha dit al llarg del poema. La personalitat del poeta i el poema, com a qüestió bàsica a esbrinar i reconèixer-la en poesia (*Poetry is the subject of the poem*), deia Wallace Stevens i s'ha repetit això fins a l'excés), es fonen perfectament en la composició comentada. Però també diu Stevens que *la poesia és un procés de la personalitat del poeta* i, en aquest sentit, Joan Vinyoli ha accentuat la decantació expressiva envers el caire existencial intransferible (però expressable, prou ho manifesten els seus títols) de la producció que dona als lectors. Tanmateix la seva obra suposa una difícil ascensi i és per això que assoleix aquella intensitat que tant encisa alguns joves poetes, tot i que el seu procés no es trobi –naturalment– tan amarat de dedicació indefallent. El saber poètic és desconcertant, i sols així –en alguns casos, els de lírics com Vinyoli– pot temptar la seva harmonia: *Si vols dormir tranquil pensa en les boies*. Si cal procedir a l'escriure intens i alliberador (catàrtic i un xic irònic ensems) no es pot fer lliurant-se a totes les obligacions i neguits de l'entorn. Endinsar-se és l'única solució, car –d'altra banda– les boies (senyals en l'infinit) romandran fixes per sempre com la frontera que separa vida i

somni, realitat i poesia. Per un instant, paradoxa abastadora del tot, cal donar-se al poema. Però sabent-ne els límits, per a tornar-los a transgredir quan calgui. És la sola plenitud i n'ha fet ja esment el poeta, autoirònic, poc abans a «Sense dormir», que enllaça amb «Jo sé que tinc una tirada als somnis». Al primer d'aquests poemes, després de referir-se a la nit, diu:

No t'alcis
del llit, no fos que t'abismessis
en la negror.

Corren fantasmes
per tot el pis.

No apaguis
el llum. Espera el dia nou,
sense dormir si pots,
escoltant la tempesta.

D'aquest poema a «Jo sé que tinc una tirada als somnis» (que sembla una matisació del foixià «És quan dormo que hi veig clar»), la constatació d'uns trets insublimables a l'existència no admet de cap manera eufemismes. Algunes constants serien la persistència de la nit, una devastació sentida que ho envolta tot i la idea de soledat i de mort en vida que –paral·lelament al ritme aclaparador del món material– acompanya el poeta des del romanticisme. El poeta, però, malda per superar aquesta situació, tot acusant-la i sabent que el seu triomf serà irremeiablement pírric: en el vers com a autoavís de lucidesa, i en un saber i un pensar que, a l'hora de dir els versos què pensen i què saben, recomencen les velles preguntes sense resposta (On és que som? Enlloc? / Fora de tot? Qui ve?). Si en el camí de la indagació real la poesia és sols un foraviament estricte, és en la formulació dels enigmes que l'assenyat refusa el lloc on recolza el seu triomf, aquest sí, real. Com a projecte i disseny d'això, el poema «Cercles» ho deixa prou clar en una mena de subtil ressò d'una composició de Pedro Salinas («*Qué entera cae la piedra!*» i que clou: *Amor total, quererse como masas*). En el lliurament lúcid del poema, després del propòsit quimèric (*Un altre cop vols agitar les aigües/del llac*) Joan Vinyoli clou amb la consciència d'un desafiant a vèncer, el qual tanmateix mai no és definitiu:

assajant sempre cercles,
per si al cap de molts anys, tota una vida, et sembla
-i mai potser no n'estaràs segur-
que has assolit el cercle convincent.

Tal vegada, el cercle convincent és aquell que lliga sorpresa i descobriment, pregunta i resposta. En «Quan a vegades penso», aquest convenciment s'hi palesa per la mateixa estructura de les preguntes en sopols, transformades en afirmacions també mantingudes com un suspens preguntar que retorna:

Quan a vegades penso,
mirant sense mirar,
tocant sense tocar, flairant sense flairar,
oïnt sens que m'arribi
cap so, quiet com una pedra:
És cert que sóc?

És cert que ets?

És cert que són?

en fer-me la pregunta que se sap
dreta i de roca als límits del silenci.
ja sóc, *ja* ets, *ja* són.

Les persones del discurs (no convergents com en un exemple anterior en un som, ans en un *són* inabastable i «comprensible» només en el cas d'admetre l'alteritat irreductible) desautoritzen així un pretès coneixement total de la situació, bé que afirmant el domini del poeta: mantenir-se amatent davant l'enigma. Cosmos envoltant i far assetjador, claror i fosca, preguntes i respostes que es resolen només en el sentit de llur urgència sempre pertinent, necessària, per a la indagació poètica.

Hauria volgut parlar també del foc i del crit, de com aquest em sembla la flama en lletres de les cendres residuals. La intensificació de la poesia com a escriptura, i d'un darrer capteniment enfurismat i agnòstic que malda per trencar les convencions i els paranys de l'entorn, tot sabent que la precària salvació per les paraules arriba *A hores petites*. I, en aquest escurçament temporal, l'escrit juga conscient la reducció de què sap quimèrica metàfora. El crit és el crit. Crit és crit: crit escrit, com comprova «Vida vulnerable»:

Des de quin lloc m'envolaré demà?
Tu vas i vens i mai no quedo sol,
que m'has donat un cec impuls de vol
i quasi mort encara puc volar.

Tinc mar, tinc foc, tinc platges on estar
prenent el sol nocturn que ens correspon.
Anem al bar a deixondir la son,
beguem fernet amb mots de part enllà.

Vindran els Foscs a dir que no som res,
i no som res excepte el guspireig
d'aquesta hora viscuda amb tant de pes.

Posem paranys per enganyar la nit,
siguem tan sols un vague somnieig
de vida vulnerable: crit escrit.

Poesia, doncs, de l'existència assetjada o, en tot cas, d'una experiència copsada en el retall concís d'un existir sense passat ni futur. Poesia del moment que se'n va, entre un futur que no sabem i un passat l'evocació del qual interessa sols per a intensificar el goig o el desencís de l'ara i l'ací absoluts en llur exigència. O en la inevitabilitat del poema com impacte il·luminat i sotjador dels laberints, sovint claríssims gràcies al poeta, del món.

LLUÍS IZQUIERDO
Barcelona, octubre de 1983